

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Marcel Mauss

Corbey, R.H.A.; Achterhuis H., Sperna Weiland J.

Citation

Corbey, R. H. A. (2008). Marcel Mauss. In S. W. J. Achterhuis H. (Ed.), *Kritisch Denkerslexicon* (pp. 1-14). Diemen: Veen. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/44439>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/44439>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Marcel Mauss

Corbey, Raymond

Published in:
Kritisch Denkerslexicon

Publication date:
2008

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Corbey, R. H. A. (2008). Marcel Mauss. In H. Achterhuis, & J. Sperna Weiland (Eds.), *Kritisch Denkerslexicon*. (pp. 1-14). Diemen: Veen.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- ? Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- ? You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- ? You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Marcel Mauss

door R.H.A. Corbey

Biografie

Marcel Mauss geldt als de grootste Franse cultureel antropoloog tot nu toe, ‘vader’ van de Franse etnologie. Ook buiten deze discipline kent hij een grote invloed, wat betreft zijn interpretatie van enerzijds gift, uitwisseling en reciprociteit, en anderzijds allerlei religieuze verschijnselen als offeren, bidden en magie. Zijn oeuvre strekt thans tot inspiratie voor filosofen, theologen, ethici, sociologen, psychologen, economen en literatuurwetenschappers.

Mauss groeit op in Epinal in de Vogezen, waar hij in 1872 wordt geboren in een joodse, tot de burgerlijke middenklasse behorende familie. De open, non-conformistische en ondogmatische instelling die zijn latere denken kenmerkt, leidt al snel tot een veeleer agnostische dan religieuze levenshouding. Zijn joodse achtergrond blijft wel doorspelen, wat onder meer blijkt uit zijn levenslang verzet tegen antisemitisme. Hij schrijft zich in aan de Universiteit van Bordeaux, waar zijn eveneens uit Epinal afkomstige oom Emile Durkheim hoogleraar is. Daar studeert hij filosofie, psychologie en rechten, assisteert Durkheim met de redactie van diens boek *Le suicide* en behaalt hij in 1892 zijn eerste academische graad.

Mauss’ rijke maar moeizame relatie met zijn strenge, veeleisende oom en leermeester is een sleutelgegeven in zijn persoonlijke en intellectuele ontwikkeling, hoewel hij zich al snel aan het etiket ‘neef-van’ ontworstelt en zijn eigen weg gaat. In 1892 verhuist hij naar Parijs om zijn academische studies voort te zetten. Daar zal hij de rest van zijn leven wonen en werken. Hij verdiept zich in Sanskriet en andere Indo-europese talen, indologie, godsdienst-

wetenschappen, etnografie en, opnieuw, filosofie, aan de Ecole Pratique des Hautes Etudes en aan de Sorbonne. In steeds hogere functies doceert hij van 1901 tot 1939, 'geschiedenis van de godsdiensten van niet-geciviliseerde volkeren'. 'Mauss weet alles', zeggen zijn studenten.

In 1901 wordt hij co-redacteur van het succesvolle, door Durkheim in 1898 opgerichte jaarboek *L'année sociologique*, waar omheen zich een gelijknamige groep van denkers en onderzoekers vormt. Dit tijdschrift richt zich vooral op religieuze fenomenen. In een terugblik op zijn academische loopbaan vermeldt Mauss dat hij van de 11.000 pagina's die het tijdschrift dan telt, verdeeld over 14 jaargangen, er zelf zo'n 2500 vol heeft geschreven. Vóór de Eerste Wereldoorlog publiceert deze encyclopedische geest jaarlijks vooral tientallen boekbesprekingen, meestal op het laatst of te laat ingeleverd, slordig werkend, tot irritatie van Durkheim, maar altijd degelijk en vol sprankelende ideeën.

Ook zet hij in Parijs zijn in Bordeaux begonnen politiek activisme voort. Evenals Durkheim volgt hij de Franse socialistische politicus en intellectueel Jean Jaurés. Hij is zijn hele leven lang lid van verschillende socialistische partijen, onder meer de Parti Socialiste en de Section Française de l'Internationale Ouvrière (SFIO), en participeert in de vakbeweging. Als columnist of correspondent schrijft hij voor linkse periodieken en dagbladen, onder meer *l'Humanité*, waarvan hij in 1904 medeoprichter is.

Als vrijwillig soldaat gaat Mauss de Eerste Wereldoorlog in. Nu eens geniet, dan weer gruwelt hij van het leven als soldaat. De dood van vele vrienden, collega's en leerlingen slaat diepe wonden. Bovendien overlijdt Durkheim in 1917, gebroken door het sneuvelen van zijn zoon. Als de oorlog eindigt is Mauss vierenvestig, en meermaals gedecoreerd. Hij neemt – mede namens zijn gesneuvelde geestverwanten en zijn overleden leermeester – zijn academisch werk weer op in Parijs. Dat is dan de hoofdstad van een groot koloniaal rijk, met een navenante behoefte aan reflectie op culturele variabiliteit en aan expertise ter training van koloniale ambtenaren. Dat is ook de stad waarin een modernistische avant-garde in de ban raakt van niet-westerse culturen en kunst. In 1925 richt Mauss hier met Lucien Lévy-Bruhl en Paul Rivet het Institut d'Ethnologie van de Sorbonne op.

Al snel geldt hij als een van de werkelijk belangrijke Franse antropologen en denkers. Hij reist veel, niet naar het soort overzeese culturen waar hij zo origineel en met zoveel gezag over schrijft, maar doorgaans in Europa, op missie voor de Franse regering, of om contacten in de academische wereld te onderhouden. In 1926 ontmoet hij op tournee door de Verenigde Staten een aantal prominente Amerikaanse antropologen, filosofen en andere wetenschappers. In 1931 bereikt hij de top van de Franse academische wereld: een leerstoel aan het Collège de France.

Van 1937 tot 1939 vormen een aantal van zijn leerlingen het Collège de Sociologie, een los, met veel geheimzinnigheid omgeven verband van antropologisch en filosofisch geïnteresseerde intellectuelen met modernistische sympathieën. Hun ideaal is het in de antropologie bestudeerde sacrale in hun eigen kring en leven te introduceren en daaromheen een soort leefgemeenschap te vormen. Ze zetten zich af tegen het opkomende fascisme.

In 1939 legt Mauss zijn functie aan het Collège de France neer uit protest tegen antisemitische activiteiten aan die instelling. Vervolgens wordt hij wegens zijn joodse achtergrond ontslagen. Als de Tweede Wereldoorlog uitbreekt, ziet hij zich al snel genoopt onder te duiken. Na de bevrijding in 1944 wordt hij in ere hersteld en herbenoemd, maar hij is dan zijn zeventigste al gepasseerd en gaat meteen met emeritaat. Gedurende zijn laatste levensjaren treedt de voorheen uiterst sociale Mauss weinig meer naar buiten. Hij voelt zich oud en vereenzaamt, getekend ook door de beproevingen van de Tweede Wereldoorlog. Familieleden, vrienden en leerlingen zijn omgekomen in concentratiekampen. In 1947 sterft zijn echtgenote, sinds hun huwelijk in 1934 ziekelijk en door hem verpleegd. In 1950 overlijdt Marcel Mauss op zevenenzeventigjarige leeftijd te Parijs, de stad waar hij vijftig jaar lang actief was, en wordt in stilte begraven.

Kritische beschouwing

Mauss' grote thema's sluiten aan bij de sociologie van Emile Durkheim, die hem in 1902 volgt naar Parijs. Daar wordt Durkheim in 1912 de eerste hoogleraar wereldwijd in het vak sociologie als zodanig. Hij geldt als een van de 'vaders' van de sociologie, zoals Mauss geldt als een van de 'vaders' van de antropologie. Volgens Durkheim is een samenleving méér dan een som van individuen welke door psychologie en biologie gethematiseerd kunnen worden. Het eigene van het sociale ontsnapt aan die twee vakken, maar wordt juist door de sociologie gevat, die dus niet reduceerbaar is tot die twee andere vakken. Tegelijk onttrekt Durkheims empirisch-sociologische benadering thema's aan de filosofie en de theologie.

Zo analyseert zijn beroemde studie *Le totémisme en Australie: Les formes élémentaires de la vie religieuse* religie als een sociaal gegeven, en de sociale orde als een morele orde, geconstitueerd door religieuze, normatieve 'collectieve representaties' (ideeën en waarden, zouden wij zeggen). In dit boek ziet Durkheim in de totemistische religie van de Arernte (Aranda), inheems-Australische jagers-verzamelaars, een elementaire, zuivere vorm van religiositeit, en identificeert hij het sacrale verregaand met het sociale.

Het hoe en waarom van sociale cohesie stond van meet af aan centraal in Durkheims werk, dat nauw samenhangt met zijn politiek socialisme. In traditionele samenlevingen is sprake van grote sociale cohesie en solidariteit. Het normatieve collectieve bewustzijn is sterk aanwezig en drukt zijn stempel op alle individuen. In gemoderniseerde, geseculariseerde samenlevingen met verregaande arbeidsdeling, waarin iedereen dus wat anders doet, wordt de rol van het 'conscience collective' kleiner - en neemt het aantal zelfmoorden toe omdat mensen minder ideële en normatieve middelen hebben om met problemen om te gaan.

Holisme

Durkheims denken is dus sterk holistisch (het geheel is meer dan de delen, de samenleving meer dan de individuen) en idealistisch (aan ideeën wordt veel gewicht toegekend). Deze momenten vinden we terug bij Mauss alsook, in verschillende vormen, bij door

beide wetenschappers geïnspireerde antropologen tot op de dag van vandaag. Sterker dan zijn oom en erflater en steeds zelfstandiger denkend richt Mauss zich op schriftloze, niet-moderne samenlevingen. We zullen nu in chronologische volgorde zijn belangrijkste publicaties bezien, welke gebaseerd zijn op een enorme kennis van de etnografische literatuur van zijn dagen.

In 1898 publiceren Marcel Mauss en Henri Hubert hun 'Essai sur la nature et la fonction du sacrifice' (Essay over de aard en de functie van het offer). Offeren is volgens hen een religieus kernverschijnsel. In discussie met de Britse evolutionistische antropologie analyseren ze een aantal casussen uit vedische en semitische bronnen. Edward Tylor en James Frazer ontmoet Mauss in 1898 persoonlijk, tijdens een verblijf te Oxford. Deze Britse antropologen definiëren het offer als 'een religieuze handeling die door heiliging van een slachtoffer de status van de handelende morele persoon verandert of van de objecten waarop deze persoon zich richt'. Middels het gedode slachtoffer of vernietigde object, stellen ze, vindt men toegang tot de verboden en gesloten wereld van het heilige, verbindt men het profane met het sacrale. Dit is een gevaarlijke activiteit omdat de gemanipuleerde krachten zich tegen de offeraars kunnen keren.

Offer

Hubert en Mauss beschrijven de fasen en mogelijke varianten van dit type ritueel en gaan in op de rol van taboes en noties van rein en onrein. Het idee dat het offer ten grondslag zou hebben gelegen aan de totemistische gemeenschap (een groep verwanten die zich allen met dezelfde totem associëren, meestal een dier of plant) wijzen ze af als speculatief, evenals andere ideeën van Britse etnologen. Hun essay geldt nog steeds als een van de belangrijke teksten in een verwarrende massa literatuur over het onderwerp offeren. Anderzijds mag het jammer heten dat Mauss zijn latere ideeën over gift, uitwisseling en wederkerigheid nauwelijks heeft verbonden met zijn ideeën over offeren, hoewel dit voor de hand ligt. Verder is de scheiding tussen profaan en sacraal veelal gekritiseerd als te scherp. En van de kant van afrikanisten is erop gewezen dat het er bij offeren in Afrika, en niet alleen daar, meestal om gaat geesten op afstand te houden, veeleer dan met ze in contact te treden.

In 1902 publiceert Mauss samen met Durkheim 'De quelques formes primitives de classification: contribution à l'étude des représentations collectives', in *l'Année Sociologique*. Ze baseren zich enerzijds op etnografisch materiaal met betrekking tot Australische Aborigines en Noord-Amerikaanse Indianen, anderzijds op literaire bronnen betreffende de religieuze tradities van China, India en Griekenland.

Classificeren

De classificatie van dingen, van de omgeving, weerspiegelt die van mensen, van de samenleving. Logica zou gaandeweg zijn ontstaan uit een primordiaal bewustzijn waarin alle voorstellingen en gedachten nog in elkaar overvloeiden. In de loop van die ontwikkeling is de rol van emoties kleiner geworden en die van bewuste reflectie groter. De sociale verhoudingen hebben geleidelijk hun stempel gedrukt op het menselijke denken. Emoties met betrekking tot de sacrale sfeer, religieuze gevoelens dus, speelden daarbij een belangrijke rol. De hiërarchie van begrippen verwijst zo naar de sociale hiërarchie. Nadruk op de nauwe vervlechting van logische, emotionele en normatieve momenten is typerend voor de hele durkheimiaanse traditie.

In Europa wordt op dat moment in brede kring (neo-)kantiaans gedacht. Met Immanuel Kant meent men dat de structuren of categorieën van het denken 'transcendentiaal' of 'a priori' zijn, dat wil zeggen niet eigen en ontleend aan de gekende wereld maar aan het kennend subject. Ze zijn universeel, want gegeven met de menselijke subjectiviteit. In feite 'sociologiseren' Durkheim en Mauss dus de kantiaanse categorieën. Ze onttrekken deze aan de competentie van filosofen en brengen ze binnen het bereik van de empirische sociologie. Sociologisch gesproken, schrijft Mauss, 'is er in feite niet een gegeven, iets essentieels genaamd Religie; er zijn slechts religieuze verschijnselen, meer of minder samenhangend in constellaties welke men aanduidt als 'religies', met specifieke historische voorkomens, in specifieke groepen en periodes'.

Magie

In hun 'Esquisse d'une théorie générale de la magie' (1904) zetten Henri Hubert en Marcel Mauss zich af tegen twee dan in de Britse antropologie gangbare ideeën: dat magie een 'survival' zou zijn uit vroege tijden waaruit later de religie voort zou zijn gekomen en dat magie 'sympathisch' van aard zou zijn (dat wil zeggen

zou werken door middel van tijdruimtelijk contact dan wel gelijkenis). Zij zelf zien, opnieuw verwijzend naar een breed spectrum van etnografische gegevens, magie en religie veeleer als parallelle, verwante verschijnselen, en wijzen op het depreciërend gebruik van de term 'magie' voor wat in feite religie is. Hubert en Mauss benadrukken het door en door sociale karakter van magische rituelen, het optreden van sjamanen en magische spreuken.

We zien dus, gaandeweg, dat Mauss graag samen met anderen publiceert, steevast lange, substantiële artikelen veeleer dan boeken, met een ritme van elke paar jaar een. Een aantal van die artikelen is in recente jaren in het Engels vertaald verschenen, in boekvorm, ingeleid en becommentarieerd, wat weer iets zegt over Mauss' invloed. In dit patroon past ook het 'Essai sur les variations saisonnières des sociétés Eskimos: Etude de morphologie sociale' (1907), tachtig pagina's, samen met zijn student en medewerker Henri Beuchat. Dit essay over seizoensvariatie bij de Inuit geldt in brede kring als een belangrijke theoretische vernieuwing in de antropologie. Het bouwt voort op etnografisch onderzoek door onder anderen Franz Boas, die voor de Amerikaanse antropologie is wat Mauss is voor de Franse: 'founding father'. In dit tijdsgezicht, het begin van de twintigste eeuw, maakt tot evolutionaire speculatie geneigde 'leunstoelantropologie' plaats voor etnografisch veldwerk. Mauss is in feite een van de laatste grote 'leunstoelantropologen', en in zijn geval is duidelijk dat dit niet per se een diskwalificatie behoeft te zijn. Men merkte toen reeds op dat hij veel bredere etnografische kennis had dan de meeste veldwerkers en bovendien theoretisch origineler was.

Kernthema van het essay is een 'fission-fusion'-patroon in Inuit samenlevingen: 's zomers verspreidt men zich in kleine familiegroepen om te jagen en te verzamelen, 's winters verblijft men samen in grote winternederzettingen. Daar, gedurende de poolnacht, vindt intensieve sociale interactie en rituele activiteit plaats. Men feest, deelt voedsel, sjamanen zijn actief, er wordt geïnitieerd en uitgewisseld, tussen mensen onderling en tussen mensen en geesten. Mauss en Beuchat leggen de ecologische achtergronden van dit tijdruimtelijke patroon bloot. Ze laten zien hoe het spoort met geografische en demografische gegevens, met de verwantschapsorganisatie, en hoe de materiële cultuur in dit patroon past.

Al deze factoren blijken onderling vervlochten. Het patroon dat Mauss en Beuchat blootleggen is sindsdien voor de Inuit in grote lijnen herhaaldelijk bevestigd en qua details op verschillende punten bijgesteld en verfijnd.

De studie van seizoensvariatie kan gelezen worden als een voorafschaduw van Mauss' hoofdwerk over uitwisseling uit 1923/1924, ook qua details, zoals het inzicht dat iets van de gever aan het gegevene beklijft. Zijn holistisch uitgangspunt, gedeeld met Durkheim, werpt opnieuw vruchten af. Ook blijkt opnieuw de socialistische inslag van Mauss' denken. Hij spreekt ten aanzien van de winteractiviteiten van een 'economisch en seksueel wintercommunisme'. Het is duidelijk dat dit aspect hem fascineert. Het sluit aan bij zijn familiezin, de joodse cultuur, zijn ook financieel royale betrokkenheid bij zijn studenten, zijn gastvrijheid, zijn zeer sociale instelling, en de onderlinge solidariteit van de *Année Sociologique*-groep.

Mauss en Beuchat richten zich op een groep samenlevingen 'waarvan de cultuur overeenkomstig genoeg is om een zinvolle vergelijking mogelijk te maken en divers genoeg om die vergelijking vruchtbaar te doen zijn'. De Canadese Inuit etnograaf Saladin d'Anglure, sterk door dit essay beïnvloed, maakt vanuit recent etnografisch onderzoek de volgende kritische kanttekening. Volgens hem is niet de dualiteit van seizoenen primair 'maar de dualiteit van de seksen van waaruit alle andere onderscheidingen (nacht/dag, winter/zomer, zee/land, Maan/Zon) voortkomen. Bovendien komt bij deze tweedeling van de kosmos nog een derde instantie kijken, een derde sekse, die van de androgynie, welke de rol van bemiddelaar speelt'.

Bidden

In 1909 verschijnt, beperkt verspreid en deze keer van de hand van Mauss alleen, 'La prière', breed opgevat als rituele spraak. Het is een deel van zijn onvoltooid proefschrift over dat onderwerp. Hij analyseert bepaalde rituelen van Australische Aborigines, vanuit de overtuiging dat het verschijnsel hier in zijn elementaire, oorspronkelijke vorm te zien is. Mauss baseert zich op dezelfde etnografieën als Durkheim, die in dezelfde jaren aan zijn grote studie over de totemistische religie van de Aborigines werkt. Er is tussen oom en neef duidelijk een intensieve interactie. Opnieuw, net als bij zijn eerdere werk over het offer, gaat het om

een welbewust gekozen kernverschijnsel uit het religieuze leven. Hij behandelt het niet theologisch, maar als een sociaal verschijnsel dat verbonden is met allerlei andere fenomenen - zoals rituele voorschriften, het koesteren van geloofsovertuigingen, magische effecten en allerlei vormen van uitwisseling.

Na de Eerste Wereldoorlog volgt Mauss' beroemdste publicatie, het 'Essai sur le don' (1923-1924). Het kernidee is dat wederkerige uitwisseling het cement van de samenleving is, de sociale orde constitueert. Er treedt een drievoudige verplichting op die in Mauss' ogen een wetmatigheid van het sociale is: men is, in bepaalde situaties, gehouden te geven, de andere partij is gehouden te ontvangen én is gehouden terug te geven. Elk samenlevingsverband of -proces kan volgens Mauss geanalyseerd worden als een complexe vervlechting, op vele niveaus, van uitwisselingsactiviteiten: geschenken, goederen, diensten, beleefdheden, gunsten, beledigingen, huwelijkspartners, enzovoort. Deze uitwisseling smeedt of bestendigt banden tussen verwanten, buren, dorpsgenoten, collega's, vreemden, zakenpartners, zorgverleners en zorgontvangers, gastheren en gasten, staatshoofden, maar ook tussen mensen en geesten, mensen en voorouders of mensen en God.

Mauss ontwikkelde deze inzichten aan de hand van twee klassieke etnografische studies: Franz Boas' etnografie van laat-negentiende-eeuwse potlatchrituelen in de Indiaanse gemeenschappen aan de westkust van Canada en Bronislaw Malinowski's etnografie van de kula uitwisselingscycli in de Trobriand Archipel in Melanesië. Bij de potlatch werden grote hoeveelheden bezittingen plechtig geschonken of zelfs vernietigd; bij de kula circuleren prestigieuze, 'onvervreemdbare' sieraden tussen eilanden, vaak generaties lang. Zulke uitwisselingsactiviteiten zijn exemplarisch voor wat Mauss een 'totaal sociaal feit' noemt. Daarin zijn allerlei aspecten die in moderne, gesecculariseerde samenlevingen met hun verregaande arbeidsdeling gescheiden zijn geraakt nog onontwarbaar vervlochten: religie en verwantschap, zaken doen en eer bewijzen, ernst en spel, recht en liefde.

Bij geven en terugkrijgen speelt wat des mensen is: belofte, contract en verplichting; wrok, wraak en vergelding; verantwoordelijkheid, vertrouwen en loyaliteit; gemeenschapszin en solidariteit;

Gift

conflict en verzoening; schaamte en schuld; coalitie en alliantie. De sociale orde is voor Mauss nadrukkelijk een morele orde, sterk bepaald door het geheel van overgeleverde waarden en ideeën. Het *Essai sur le don* is sindsdien een onuitputtelijke bron van inspiratie voor cultureel antropologen. Een van hen is Claude Lévi-Strauss, schatplichtig aan Mauss' essay over geven en krijgen met zijn monumentale analyse van verwantschap als een constellatie van wederkerige uitwisselingsrelaties tussen exogame groepen (waarin huwelijkspartners van buiten moeten komen). Een andere leerling van Mauss is Louis Dumont met zijn – niet onomstreden – dissectie van de Indiase kastensamenleving. Daar blijkt de 'homo reciprocans' een, met de titel van Dumonts boek, *Homo hierarchicus*, voor wie weigeren uit te wisselen even wezenlijk is als het wel te doen.

Lichamelijkheid

Wat Mauss' werk in de jaren dertig betreft zijn er twee publicaties die eruit springen. Onder 'Les Techniques du corps' (1935) verstaat Mauss de voor elke samenleving en traditie specifieke, van generatie op generatie overgedragen manier waarop mensen hun lichaam inzetten. Hij analyseert voorbeelden uit het dagelijkse leven: hoe mensen lopen, zwemmen, kijken, of zelfs ademen. Zijn stelling, thans niet meer verrassend maar toen nieuw, is dat lichamelijk gedrag nooit geheel natuurlijk is. Uitdrukkingen als 'een bovenmenselijke inspanning' of 'ondraaglijke pijn' worden per cultuur anders ingevuld. In dit artikel brengt hij, tegen de nog sterk kantiaans-dualistische teneur van Durkheims denken in, het sociale in verband met psychologische en biologische aspecten van menselijk functioneren. Zijn analyse van het 'totaal sociaal feit' in zijn essay over de gift ging ook al in die richting.

De Franse socioloog Pierre Bourdieu is met zijn begrippen 'habitus' en 'sens pratique' (kunnen, weten hoe dingen te doen) een erfgenaam van Mauss en erflater van heel wat recent werk over lichamelijkheid. Bourdieu werkt de analyse verder uit en scherpt haar inzet aan. Hij laat zien hoe stijl en smaak bepaald zijn door iemands groep - klasse, geslacht, beroep, nationaliteit - en vooral worden doorgegeven op lichamelijk, dat wil zeggen niet-discursief, onbewust, niet-ideeel niveau. Het lichaam is door en door

cultureel, produceert en reproduceert cultuur. Cultuur is door en door lichamelijk. Hoe je dingen doet weet je vooral met je lichaam.

Een tweede nog steeds geciteerd artikel uit de jaren dertig is 'Notion de personne' (1938). Het vormt een tweeluik met genoemd artikel uit 1935: ging het daar vooral over het lichaam, hier gaat het over de geest. Mauss thematiseert hier niet zozeer het zelfbewustzijn, het zich bewust zijn van eigen geest en lichaam, dat universeel menselijk is, maar de sociale, cultureel variabele aspecten van het menselijk bestaan. We herkennen nog steeds de durkheimiaanse tendens thema's welke traditioneel tot het domein van theologen en filosofen of ook psychologen behoren, sociologisch te behandelen. Weer ontwikkelt Mauss een evolutionair schema, in dit geval een archeologie van de sociale persoon. Hij identificeert drie hoofdmomenten in de ontwikkeling.

Het oudst en meest elementair is het 'personnage'. Dit begrip verwijst naar een in ritueel of theater gedragen masker of in het alledaagse leven gespeelde rol (bijvoorbeeld die van sjamaan, slaaf of familiehoofd). Een tweede hoofdmoment is de 'personne', de persoon achter het masker, achter de rol, juridisch en moreel verantwoordelijk en drager van rechten en plichten. Historisch ziet Mauss dit stadium verschijnen in het oude Rome. Daaruit komt weer voort het 'moi' (zelf): het vrije, verantwoordelijke subject in de zin van de christelijke notie van persoon in Jezus Christus, ongeacht welke taal men spreekt of tot welke klasse men behoort. In beide artikelen, dat over het culturele lichaam en dat over de persoon, tracht Mauss met grote nadruk op het sociale vele aspecten van het menselijk bestaan in onderlinge samenhang te begrijpen. Tot zover Mauss' belangrijkste antropologische publicaties, waarbij zijn politiek georiënteerde werk grotendeels buiten beschouwing is gebleven. Zijn invloed is groot. Met name zijn ideeën over uitwisseling en reciprociteit zijn van grote waarde gebleken voor het etnografisch onderzoek dat in de loop van de twintigste eeuw steeds intensiever geworden is, in veelal snel veranderende koloniaal overheerste en postkoloniale culturen.

Veel van zijn invloed loopt via leerlingen die veelal met Mauss aan hem voorbij denken. Twee van de vele namen wat de Franse etno-

Persoon

Invloed

logie betreft zijn reeds genoemd: Claude Lévi-Strauss met onder meer zijn structuralistische analyse van verwantschap en Louis Dumont met onder meer zijn analyse van het Indiase kastenstelsel. Wat recenter bouwden antropologen als Maurice Godelier, Marilyn Strathern en Annette Weiner vanuit een gender-perspectief voort op Mauss, vanuit veldwerk met betrekking tot uitwisseling in Nieuw Guinea. In de filosofie kennen zijn ideeën over de gift repercussies bij onder anderen de nietzscheaanse modernist Georges Bataille en bij Jacques Derrida met zijn 'deconstructieve' benadering.

Functionalisme

Tot de filosofisch belangwekkende momenten van de receptie van zijn werk in verschillende academische milieus behoort ook de *Mouvement Anti-Utilitariste dans les Sciences Sociales* (sinds 1981, afgekort MAUSS). Deze naam verwijst naar een tijdschrift, een publicatiereeks en een kring van wetenschappers die aansluiten bij het (door hen zeer sterk aangezette) anti-functionalistisch, anti-utilitaristisch karakter van Mauss' denken. Met functionalisme en utilitarisme wordt in deze context de neiging bedoeld cultuur en sociale orde te duiden in termen van functies en nut, veeleer dan waarde en betekenis. Deze groep vindt dat zulke menswetenschappelijke benaderingen de mens reduceren tot een één-dimensionale 'homo economicus' die uitsluitend individualistisch zou handelen vanuit afweging van kosten en baten. Daartegenin benadrukken deze maussianen telkens weer het sociale als geheel en het handelen vanuit collectieve morele motieven.

De meeste twintigste-eeuwse studies over sociale classificaties of 'native taxonomies' zijn beïnvloed door de publicatie van Durkheim en Mauss over dat onderwerp van 1902. Dit geldt niet in de laatste plaats voor de Britse neo-durkheimiaanse 'social anthropology' van de laatste decennia. Niettemin is hun analyse tevens scherp gekritiseerd. Er wordt gegeneraliseerd vanuit beperkte, niet alle even goed bekende bronnen; bij eenzelfde type sociale organisatie zou eenzelfde type categorisering optreden, wat empirisch niet klopt; de gepostuleerde diachrone ontwikkeling is puur speculatief; en er wordt te weinig onderscheiden tussen individuele cognitieve activiteit en collectieve representaties.

De filosofische implicaties van Mauss' denken zijn nog lang niet verkend, bijvoorbeeld wat betreft zulke verschijnselen als vriend-

schap, schuld, belofte, verantwoordelijkheid en eer. Zijn visie op de gift is van grootse, filosofische allure. Zij impliceert een normatieve ethiek, alsook een theorie van de menswording. De gift verschijnt hier als het moment waarop de dierlijke sfeer wordt getranscendeerd en een morele orde ontstaat. Cultuur en sociale orde zouden de 'natuurstaat' overstijgen. Op dit punt blijkt en blijft Mauss' denken sterk dualistisch, ondanks zijn nadruk op een holistische, alle aspecten meenemende benadering en op 'totale sociale feiten'.

Wat betreft de in dit artikel genoemde denkers Bataille, Bourdieu, Derrida, Durkheim, Frazer, Lévi-Strauss, Malinowski, zie elders in dit Lexicon.

Primaire bibliografie

Mauss' verzamelde antropologisch-sociologische werk is verschenen als Marcel Mauss, *Oeuvres*, Parijs, Éditions de Minuit, 3 delen:

Deel I, *Les Fonctions sociales du sacré*, 1968;

Deel II, *Représentations collectives et diversité des civilisations*, 1969;

Deel III, *Cohésion sociale et divisions de la sociologie*, 1969.

Zijn politieke geschriften zijn gebundeld in Marcel Mauss, *Écrits politiques*, Parijs 1997.

Een handzame bloemlezing is Marcel Mauss, *Sociologie et anthropologie*, Parijs, PUF, 1950; 1968. Duitse vertaling: *Soziologie und Anthropologie*, deel I, 2de ed., Frankfurt am Main, Fischer, 1999 en *Soziologie und Anthropologie*, deel II, 2de ed., Frankfurt am Main, Fischer, 1999.

Voor een complete bibliografie, zie Marcel Fournier, *Marcel Mauss*, Parijs, Fayard, 1994, pp. 769-825. Deze uitstekende biografie verscheen ook in het Engels: Marcel Fournier, *Marcel Mauss. A biography*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2005.

Hier volgen bronvermeldingen met betrekking tot de in dit lemma besproken publicaties van Mauss. Van de meeste van deze zijn in recente decennia Engelse vertalingen verschenen welke men gemakkelijk zelf kan traceren.

Essai sur la nature et la fonction du sacrifice, met H. Hubert, *L'Année Sociologique* 2 (1899), 29-138 (ook in *Oeuvres* I, 93-307).

De quelques formes primitives de classifications. Contributions à l'étude des représentations collectives, *L'Année Sociologique* 6 (1903), 1-72 (met E. Durkheim).

Esquisse d'une théorie générale de la magie, *L'Année Sociologique* 7 (1904), 1-146 (ook in *Sociologie et anthropologie*, 1966, 3-141) (met H. Hubert).

Essai sur les variations saisonnières des sociétés eskimo. Étude de morphologie sociale, *L'Année Sociologique*, 9 (1906), 39-132 (ook in *Sociologie et anthropologie*, 1966, 389-477) (met H. Beuchat).

La Prière, I. Les origines, Parijs, 1909, door de auteur zelf in beperkte oplage verspreid (ook in *Oeuvres*, I, 357-477).

Essai sur le don. Forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques, *L'Année Sociologique (nouvelle série)* 1 (1925), 30-186 (ook in *Sociologie et anthropologie*, 143-279).

Les techniques du corps, *Journal de Psychologie* 32 (1935), 271-293 (ook in *Sociologie et anthropologie*, 363-386).

Une catégorie de l'esprit humain: la notion de personne, celle de 'moi' (Huxley Memorial Lecture 1938), *Journal of the Royal Anthropological Institute* 68 (1938), 263-281 (ook in *Sociologie et anthropologie*, 331-362).

Secundaire bibliografie

- Blaisel, X. en J. Oosten, La logique des échanges des fêtes d'hiver inuit, *Anthropologie et Sociétés* 21 (1997), nr. 2-3, 19-44.**
- Corbey, R., *Homo reciprocans. Mauss, Hobbes en Darwin*, Leiden, Universiteit Leiden, 2006.
- Corbey, R., Gift en transgressie. Kanttekeningen bij Bataille, *Tijdschrift voor Filosofie* 56 (1994), p. 272-312.
- Durkheim, E., *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, Parijs, PUF et Quadriga, 5e ed., 2005.**
- Lévi-Strauss, C., *Les structures élémentaires de la parenté*, Parijs, P.U.F., 1949.**
- Saladin d'Anglure, B., Mauss et l'anthropologie des Inuit, *Sociologie et Sociétés*, 36 (2004) nr. 2, p. 91-130.**

Prof. dr. R.H.A. (Raymond) Corbey is verbonden aan de Faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit van Tilburg en aan de Faculteiten Archeologie en Wijsbegeerte van de Universiteit Leiden.